

Răspuns

Reply

Lect. univ. dr. **Codruța Guzei-Mangu***
Universitatea de Vest din Timișoara
Facultatea de Drept

„A robot may not injure a human being or, through inaction, allow a human being to come to harm. A robot must obey the orders given it by human beings except where such orders would conflict with the First Law.

A robot must protect its own existence as long as such protection does not conflict with the First or Second Laws.” (Isaac Asimov, („Runaround”. I, Robot)¹

„No machine may harm humanity; or, through inaction, allow humanity to come to harm.” (Isaac Asimov, The Evitable Conflict)²

Dreptul persoanelor și transumanismul, reificarea ființei umane și personificarea mașinii, un subiect sub umbrela căruia se adăpostesc o serie de multe alte probleme și dileme, care determină numeroase preocupări și întrebări, deopotrivă actuale și extrem de complexe.

Dintre temele propuse spre dezbateri trecem în revistă: reificarea ființei umane, omul privit ca un cumul de informații de interes a fi colectate, comercializate, valorificate, tehnologiile și metodele de asistare a concepției umane, precum editarea genetică, screening-ul preimplantar, dobândirea personalității juridice de către roboți și de către inteligența artificială, protejarea și recunoașterea drepturilor de autor în contextului conținutului generat de inteligența artificială, cum este cazul programului ChatGPT, toate acestea în raport cu consecințele pe care le determină asupra drepturilor personalității și, mai mult, asupra ființei umane.

Transumanismul este caracterizat de idei precum ameliorarea ființei umane, îmbunătățirea omului, augmentarea acestuia, autodeterminarea absolută a omului bazată pe libertatea sa înțeleasă ca posibilitate a acestuia de a fi construit după propria voință, după propriul design, longevitate sau chiar imortalitate, cel puțin a conștiinței, coabitarea sau simbioza omului cu tehnologia, omul eficient, optim, productiv, din punct de vedere fizic și economic, omul evoluat, omul perfect.

Tehnologia și știința sunt instrumentele de bază pentru ca aceste obiective să fie atinse și, deși, unele dintre obiectivele curentului transumanist par că, cel puțin deocamdată, și-ar găsi locul numai în scenarii distopice beletristice sau regizate, totuși, ca urmare a saltului tehnologic la care asistăm, tehnologia a avansat exponențial, depășind puterea de reacție din punct de vedere legislativ, social, etic și moral a omului, iar multe dintre dezideratele acestui curent încep să prindă contur.

Editarea genetică, screening-ul preimplantar sunt un bun exemplu în acest sens. La acest moment, acestea sunt folosite în procedurile de reproducere umană asistată medical, pentru optimizarea și creșterea șanselor de reușită a acestora, pentru înlăturarea defectelor și maladiilor genetice și, de asemenea, cu scopul de a crește probabilitatea de compatibilitate genetică în vederea transplantului de celule stem, cum se întâmplă în cazurile numite „savior siblings”³, când concepția copilului este determinată, în principal, de nevoia de a avea un donator compatibil pentru copilul care deja există și are nevoie de un transplant de măduvă osoasă.

* codruta.mangu@e-uvv.ro.

¹ I. Asimov, *I Robot*, disponibil la http://ekladata.com/-Byix64G_NtE0xl4A6PA1--o1Hc/Asimov-Isaac-I-Robot.pdf.

² *Ibidem*.

³ A se vedea cazul Marissa Ayala, <https://www.presstelegram.com/2013/05/21/born-to-save-her-sisters-life-marissa-ayala-now-23-will-graduate-from-csulb/>.

Pe de o parte, existența acestor tehnici este văzută⁴ și ca fiind un mijloc prin intermediul căruia persoanelor interesate le este oferit acces la informații esențiale, cum ar fi, spre exemplu părinții, care pe baza acestor informații s-ar simți încurajați să procreeze, iar, în lipsa acestora, să renunțe în totalitate la ideea de a procrea, de teama defectelor genetice cu s-ar putea confrunta, sau chiar, datorită acestei temeri, să pună capăt unei sarcini cu făt potențial sănătos. Pe de altă parte, preocupări în legătură cu aceste metode au fost exprimate pentru situația în care acestea vor deveni din ce în ce mai evoluat și vor putea fi folosite pentru alte motive decât prevenirea sau tratarea maladiilor genetice, cum ar fi cele care ar conduce la o cosmetizare a ființei umane prin predeterminarea genetică a unor trăsături fizice sau de caracter, cognitive sau artistice⁵.

Obiectivul final al curentului transumanist este crearea omului perfect, cel puțin din punct de vedere fizic și intelectual.

Principalele îngrijorări manifestate față de acest lucru sunt legate de faptul că perfecțiunea, în sensul tezei transumaniste, nu ar fi compatibilă cu natura umană.

Trăsăturile pozitive ale ființei umane sunt intim legate de cele negative și, prin cunoașterea, trăirea și experimentarea celor negative, vor putea fi recunoscute, cultivate, apreciate și valorate cele pozitive, iar modificarea unei trăsături esențiale va determina o modificare complexă a unui lanț de însușiri interconectate, ceea ce va face dificil sau chiar imposibil de anticipat rezultatul final⁶.

În lipsa unei diversități genetice, omul perfect ar implica și o standardizare a ființei umane în detrimentul unei dezvoltări originale a personalității acesteia, formată și ca urmare a modului în care persoana s-a adaptat și și-a gestionat propriile imperfecțiuni, vulnerabilități și neajunsuri.

În această ipoteză, una dintre temerile deja semnalate privește discriminarea. Conceptul omului ideal este perceput ca fiind discriminatoriu în raport cu persoanele cu dizabilități, cele care există deja și, în viitor, cele care, din rațiuni financiare, nu ar avea acces la tehnologia necesară creării omului perfect sau, datorită propriilor convingeri decid să nu apeleze la aceste tehnici⁷. În același sens, o segregare ar putea apărea și între statele mai dezvoltate și cele mai puțin dezvoltate⁸.

Dacă, într-o anumită măsură și în mod similar, o anumită discriminare poate fi resimțită și azi în legătură cu numeroase aspecte, dat fiind că diferențele sociale, financiare sau de opinie sunt inerente fiecărei societăți, problema discriminării nu poate fi ignorată în ceea ce privește percepția transumanistă asupra omului.

Tehnicile de screening și de modificare genetică amintite, cel puțin la acest moment, sunt folosite doar pentru embrionii *in vitro*, iar nu și pentru cei *in vivo*⁹. În acest context și în relație cu dezideratele orientării transumaniste, ideea discriminării prezintă un caracter mai pronunțat. Astfel, pentru a se evita orice risc de apariție a defectelor genetice, mai ales în cazurile în care acestea nu pot fi anticipate de potențialii părinți, nefiind unele cunoscute în istoricul lor medical personal, concepția asistată medical ar fi singura luată în calcul, în timp ce procrearea pe cale naturală nu ar mai fi văzută ca fiind o opțiune posibilă. Într-o astfel de situație, lucrurile sunt cu mult diferite față de împrejurarea în care, deși există disponibilă o anumită tehnologie, utilizarea acesteia rămâne totuși o alegere a fiecărei persoane. În ipoteza în care concepția pe cale asistată ar fi singura variantă compatibilă cu realizarea omului perfect, s-ar putea pune problema ca obținerea acestui rezultat să depindă de necesitatea aplicării unor măsuri de eugenie, realizate într-un mod organizat, poate chiar și sub coerciția statului.

⁴ J. Robertson, *Ethical and legal issues in preimplantation genetic screening*, disponibil la https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0015028216547670?ref=cra_js_challenge&fr=RR-1.

⁵ *Idem*, p. 6; D. S. King, *Preimplantation genetic diagnosis and the new eugenics*, p. 1 și urm., disponibil la <https://jme.bmj.com/content/25/2/176>.

⁶ F. Fukuyama, *Transhumanism*, p. 2, disponibil la <https://philosophy.as.uky.edu/sites/default/files/Transhumanism%20-%20Francis%20Fukuyama.pdf>.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ V. Dobozi, *Aplicații biomedicale care nu alterează identitatea sau integritatea genomului uman, dar pot conduce la discriminare genetică (partea a II-a)*, disponibil la <https://www.juridice.ro/680326/aplicatii-biomedicale-care-nu-alterea-identitatea-sau-integritatea-genomului-uman-dar-pot-conduce-la-discriminare-genetica-partea-a-ii-a.html>.

Astfel, curentul transumanist pune în discuție însăși natura umană, poate chiar înainte să cunoaștem pe deplin ce este aceasta.

Știința și tehnologia înseamnă evoluție, progres, și orice persoană are așteptări rezonabile în acest sens și dorește să se bucure de resursele oferite de acestea pentru o îmbunătățire a calității vieții, a condiției umane în toate aspectele sale. Pentru ca natura umană să nu fie ignorată și, în același timp, tehnologia să poată fi folosită cu încredere de către persoane și cu respectarea drepturilor acestora, poate că ar trebui găsit un echilibru și identificată o graniță între umanism și transumanism, una care să permită omului să se bucure de avantajele și beneficiile tehnologiei și, totodată, să își păstreze natura umană¹⁰.

O reglementare clară, precisă, transparentă și care să graviteze în sensul îndeplinirii obligației statului de a garanta și ocroti drepturile persoanelor este în mod cert necesară. Acest demers se dovedește a fi unul dificil având în vedere că aspectele supuse legiferării implică aprecieri nu numai de ordin juridic, ci, cu precădere, de natură morală și de etică. Pentru că, în esență, drepturile personalității ar trebui să confere fiecărui subiect de drept aceleași garanții, o reglementare unitară care să protejeze aspectele de bază ale acestora poate că ar fi potrivită, urmând ca acolo unde o marjă de apreciere personală este posibilă, fiecare subiect de drept să aibă prerogativa de a hotărî potrivit propriilor valori.

Propunerea de regulament al Parlamentului European și al Consiliului de stabilire a unor norme armonizate privind inteligența artificială (legea privind inteligența artificială) și de modificare a anumitor acte legislative ale Uniunii¹¹ poate este un început în acest sens. Potrivit obiectivelor acesteia, reglementarea se dorește a fi una echilibrată, transparentă, centrată pe ființa umană, pe respectarea valorilor și a drepturilor sale fundamentale, proporțională și gândită pe gradele de risc pe care inteligența artificială le presupune.

¹⁰ L. Franco, *Transhumanism: Possibility or chimera*, p. 143, disponibil la <https://rac.es/ficheros/doc/02435b2d866d9c19.pdf>.

¹¹ Disponibilă la <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206>.